

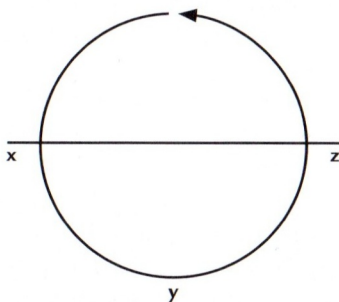
řitelné a věčně živé bytosti jistě pomine.⁵⁰

Účelem samotné mytologie a pohádek je odhalovat konkrétní nebezpečí a metody temné vnitřní cesty od tragédie ke komedii. Proto jsou jejich příhody tak fantastické a „neskutečné“: představují psychologické, nikoli fyzické triumfy. Dokonce i když se legenda týká skutečných historických postav, nezachycuje vítězné skutky realisticky, ale snově, neboť nejde o to, že to a to bylo vykonáno; důležité je, že dříve než to a to mohlo být vykonáno, musela labyrintem, který všichni známe z vlastních snů, projít jiná, zásadnější a primární entita. Přejít mytologického hrdiny může být povrchový, ale v zásadě je vnitřní – hrdina se noří do hloubek, kde překonává temný a neznámý odpor, kde ožívají dávno ztracené a zapomenuté síly, jež je třeba použít pro přeměnu světa. Jakmile je tento čin dokončen, život už není šeredný před tváří vesmíru, nestrádá beznadějně pod tíhou strašlivých

následků všudypřítomných pohrom a pod bičem času. Jeho hrůza sice stále zůstává na očích a jeho mučivý nářek se ozývá s neztenčenou silou, ale je proniknut vše zahrnující a vše udržující láskou a vědomím své vlastní neporazitelné síly. Se vzrůstajícím povykem začíná na povrch pronikat něco z neviditelného světla planoucího uvnitř jeskyní, jež jsou za běžných okolností neprůhledné. Na ohyzdná zmrzačení se pohlíží jako na pouhé stíny imanentní a nezničitelné věčnosti; čas ustupuje před slávou; svět zní zázračnou, andělskou, ale nakonec snad jednotvárnou a poklidnou hudbou sfér. Stejně jako šťastné rodiny, i všechny mýty a spasené světy jsou si podobné.

3. HRDINA A BŮH

Hrdinovo mytologické dobrodružství se ubírá obvyklou dráhou, jež opisuje vzorec představovaný přechodovými rituály: *odloučení – iniciační – návrat*: vzorec lze označit za základní jednotku monomýtu.³⁵⁾

Hrdina se vydává z každodenního světa do říše nadpřirozených divů (x), setkává se tam s úžasnými silami a dosahuje přesvědčivých vítězství (y). Ze svých tajuplných a dobrodružných cest se vrací se schopností prokazovat dobrodružní svým bližním (z).

Prométheus vystoupil na nebesa, ukradl bohům oheň a vrátil se zpět. Iásón proplul kolem srážejících se skal do moře zázraků, přelstil draka, jenž střežil zlaté rouno, a vrátil se s rounem i odhodláním vybojovat svůj trůn na uchvatiteli. Aeneas sestoupil do podsvětí, překročil strašlivou řeku mrtvých, hodil úplatek trojhlavému hlídacímu psu Kerberovi a konečně promluvil se stínem svého mrtvého otce.

³⁵⁾ slovo *monomytus* pochází od Jamese Joyce. Finnegans Wake, New York, Viking Press, Inc 1939, s. 581

příklady:
Aniže

Bylo mu zjeveno všechno: osud duší, osud Říma, který měl založit, „také jak každý trud má podstoupit, jak se mu vyhnout“.³⁶⁾ Branou ze slonoviny se vrátil ke své pozemské práci.

Tradiční legenda o Buddhově velkém boji je velkolepým zobrazením obtížnosti a posvátnosti hrdinova úkolu, je-li pojat odpovědně a vykonáván důstojně. Mladý princ Siddhártha potají opustil otcovský pálác v Kapilavastu, zázračně prošel střezenu branou a jel nocí, provázen pochodněmi čtyřikrát šedesáti tisíci bohů. Lehce překonal mohutnou řeku širokou jedenáct set dvacet osm loktů a potom jediným máchnutím meče uřal své dlouhé královské vlasy. Zbylé vlasy, jež byly nyní dlouhé na dva prsty, stočil doprava a přihladil těsně k hlavě. Oděl se do mnišského šatu a putoval světem jako mnich. V letech bezcílného putování dosáhl osmi stupňů meditace. Uchýlil se do ústraní, žil životem poustevníka, napíнал své síly dalších šest let a oddával se nejkrutějšímu umrtvování. Zhroutil se ve zdánlivé smrti, ale zanedlouho se zotavil. Nato se vrátil k méně asketickému způsobu života chudého poutníka.

Jednoho dne seděl pod stromem, rozjímal o východní části světa a strom byl osvětlen jeho jasem. Přistoupila k němu dívka jménem Sudžátá a nabídla mu rýži s mlékem ve zlaté míse. Dojedl a mrštil prázdnou mísu do řeky. Mísa plula proti proudu. Bylo to znamení, že okamžik velkého vítězství je na dosah ruky. Povstal a šel po cestě, kterou vyzdobili bohové a která byla široká jedenáct set dvacet osm loktů. Hadi, ptáci a bohové lesů a polí mu vzdávali hold květinami a nadpozemskými vůněmi, nebeské chóry pěly své písně, deset tisíc světů bylo naplněno vůněmi, věnci, písněmi a výkřiky chvály, neboť Gautama byl na cestě ke stromu probuzení, ke stromu Bo, pod nímž měl vykoupit svět. S pevným odhodláním se usadil pod strom, na neměnné místo, a ihned ho oslovil Káma-Mára, bůh lásky a smrti.

Nebezpečný bůh se zjevil na hřbetě slona a v každé ze svých tisíc rukou nesl zbraň. Byl obklopen svou armádou, jež se prostírala na dvanáct lig^{*)} před ním, dvanáct lig vpravo i vlevo, a vzadu sahala až na sám konec světa; byla devět lig vysoká. Slétla se i ochranná božstva vesmíru, ale budoucí Buddha setrval bez hnutí pod svým stromem. Nato na něj začal bůh dotírat ve snaze narušit jeho soustředění.

Protivník vrhal na spasitele větrné smršťe, kameny, hromy a blesky, kouřící zbraně s nabroušeným ostřím, hořící uhlí, žhavý popel, vařící

*) Stará délková míra odpovídající přibližně třem mílím – pozn. překl.

Příklad:
Buddha

čísla

čísla

4

Obr. 7. *Šákjamuni Buddha pod stromem bódhi* (břidlice, Indie, polovina 9. stol. n. l.)

Toto je nejdůležitější okamžik východního náboženství, významem srovnatelný s ukřižováním v západním náboženství. Buddha pod stromem probuzení (strom Bo) a Kristus na svatém kříži (strom vykoupení) jsou analogické postavy obsahující archetyp spasitele světa i motiv světového stromu, jenž je starý jako lidstvo samo. Na stránkách této knihy budeme hovořit o mnoha dalších variantách tohoto tématu. Nehybné místo a Kalvárie jsou obrazem pupku světa nebo osy světa (viz s. 45 a násl.).

Volání Země za svědka se v tradičním buddhistickém umění připomíná zobrazováním Buddhy sedícího v tradiční poloze s pravou rukou položenou na koleně, prsty se zlehka dotýká země.

Jedná se o to, že buddhovství, bdělost, nelze vysvětlit. Lze hovořit pouze o cestě k probuzení. Doktrína o nesdělitelnosti pravdy, jež přesahuje všechna jména a všechny podoby, je základem velkých východních tradic (stejně tak i tradice platónské). Zatímco vědecké pravdy jsou sdělitelné a hypotézy racionálně postavené na pozorovatelných faktech jsou dokazatelné, rituály, mytologie a metafyzika jsou jen vodítky, jež člověka přivedou na okraj transcendentního probuzení, ale konečný krok k probuzení musí vykonat každý sám v tichém prožitku. Právě proto používá sanskrit pro označení mudrce výraz *múni*, „tichý muž“. *Šákjamúni* (jedno z oslovení používaných pro Buddhu) značí „tichý muž nebo mudrc (*múni*) z klanu Šákja“. Přestože je Buddha zakladatelem široce rozšířeného světového náboženství, podstatné jádro jeho doktríny zůstává nevyhnutelně zahaleno mlčením.

Buddha
↓

bláto, horký písek a čtyřnásobnou temnotu, ale Gautama silou svých deseti dokonalostí proměnil všechny střely ve vonné květiny a masti. Mára povolal své dcery, Touhu, Chtivost a Chlípnost, obklopené vlnými pomocníky, ale ani ony nevyrušily mysl velkého poutníka. Nakonec bůh zpochybnil Gautamovo právo sedět pod stromem na neměnném místě, hněvivě odhodil svůj ostrý disk a vybídl svého nehybného protivníka k letu nad skalními útesy. Budoucí Buddha však pouze pohnul rukou a konečky prstů se dotkl země. Vzal bohyni Země za svědka svého práva sedět tam, kde právě je. Bohyně to potvrdila stovkou, tisícem, stovkou tisíc zaburácení, takže nepřítelův slon poklesl v kolenou na znamení hluboké úcty před budoucím Buddhou. Armáda se okamžitě rozprchla a bohové všech světů rozhazovali kytice a věnce.

↓

Jakmile přemožitel vybojoval před západem slunce první vítězství, při prvním prozření získal náhled na své předchozí existence, při druhém prozření získal boží oko vševědoucího vidění a při třetím prozření pochopil řetěz příčin a následků. Při rozednění prožil dokonalé probuzení.

Nato setrval Gautama – nyní již Buddha, Probuzený – po sedm dní bez hnutí v dokonalé blaženosti; po sedm dní setrval v ústraní a pohlížel na místo, kde se probudil; po sedm dní přecházel mezi místem, kde seděl, a místem, kde stál; po sedm dní dlél ve stánku zařízeném bohy a znovu přemýšlel o celé doktríně příčin a následků; po sedm dní seděl pod stromem, kde mu dívka Sudžátá podala rýži s mlékem ve zlaté míse; meditoval tam nad doktrínou o sladkosti nirvány; přesunul se k jinému stromu a strhla se velká bouře, která trvala sedm dní, ale z kořenů stromu se zjevil král hadů a ochránil Buddhu svou roztaženou kápí; nakonec se Buddha na dalších sedm dní posadil pod čtvrtý strom a stále se těšil z lahodné chuti svého probuzení. Zapochyboval o tom, zda lze jeho poselství zvěstovat. Pomyšlel si, že si svou moudrost ponechá pro sebe, ale zjevil se mu bůh Brahma a zapřísahal jej, aby se stal učitelem bohů i lidí. Tak Buddhu přesvědčil, aby kázal o stezce. A vrátil se zpět do lidských měst, chodil mezi obyvateli světa a dělil se s nimi o neocenitelné vědění o Cestě.³⁷⁾

Mojžíš
↓

Starý zákon zaznamenává srovnatelný skutek v legendě o Mojžíšovi. Po třech měsících putování ze země egyptské dorazili Izraelité do sinajské pouště a rozbili své stany pod horou. Mojžíš vystoupil k Bohu. Hospodin k němu zavolal z hory. Hospodin dal Mojžíšovi desky s Desaterem a přikázal mu, aby je přinesl Izraelitům, lidu božímu.³⁸⁾

Židovská lidová legenda praví, že v den zvěstování se z hory Sinaje ozývalo rozličné hřmění.

„Mohutné blýskání provázené dunivým hlaholením rohů vyvolalo obrovský strach a chvění. Bůh ohnul nebesa, pohnul zemí a otřásl hranicemi světa, takže se hloubky zachvěly a nebesa se zhrozila. Jeho jas prošel skrze čtveru bránu ohně, zeměřesení, bouře a krupobití. Pozemští králové se třáslí ve svých palácích. Samotná země se domnívala, že přišel den vzkříšení všech mrtvých a že ona sama bude muset vydat počet z krve všech zabitých, již vstřebala, a za těla všech zavražděných, jež skryla. Země se uklidnila teprve tehdy, když uslyšela první slova Desatera.

Nebesa se otevřela a hora Sinaj, osvobozena od země, se pozvedla do vzduchu, takže její vrchol se tyčil až do nebes. Její úbočí halil hustý mrak, který sahal až k patě božího trůnu. Po jedné straně provázelo Boha dvaadvacet tisíc andělů nesoucích koruny pro Levity, jediný kmen, jenž zůstal Bohu věrný v době, kdy se všichni ostatní klaněli zlatému teleti. Na druhé straně stálo šest set tři tisíce pět set padesát andělů a každý z nich nesl ohňovou korunu pro jednoho každého Izraelitu. Na třetí straně stál dvojnásobný počet andělů, kdežto zástupy andělů na čtvrté straně byly nesčetné. Bůh se nezjevil z jednoho směru, ale ze všech směrů současně, což však nikterak nebylo na překážku tomu, aby jeho sláva naplnila nebe i zemi. Navzdory nespočetným zástupům nebylo na hoře Sinaji přelidněno a každý měl dost místa.³⁹⁾

Jak již brzy uvidíme, ať už jsou hrdinská dobrodružství zachycena širokými a téměř bezbřehými orientálními obrazy, temperamentním vyprávěním Řeků, nebo majestátnými biblickými legendami, obvykle se řídí základním již zmíněným vzorcem: odloučení od světa, proniknutí k nějakému zdroji moci a návrat, jenž rozšiřuje životní možnosti.² Celému Východu se dostalo požehnání v podobě Buddhova dobrodění – jeho nádherné učení o dobrém zákoně –, právě tak jako Západ byl obdařen Mojžíšovým Desaterem. Řekové vztahují oheň, první oporu lidské kultury, k nevidanému Prométheovu skutku. Římané zase vztahují založení svého věčného města k Aeneovi, který opustil poraženou Tróju a pronikl do tajuplné podsvětní říše mrtvých. Bez ohledu na okruh zájmů (náboženských, politických nebo osobních) jsou skutečné tvůrčí činy vždy ty, jež vyplývají z určitého odumření světu. Lidé také jednotně hovoří o tom, co v období hrdinovy ne-existence vede k tomu, že se vrací jako znovuzrozený, zmužnělý a plný tvořivé síly. Chceme-li

tedy znovu spatřit to, co se lidským zrakům odhaluje odedávna, postačí pouze sledovat zástup hrdinských postav během jednotlivých fází univerzálního dobrodružství. Pomůže nám to porozumět nejen významu oněch představ pro současný život, ale také jedinečnosti lidského ducha a jeho usilování, schopností, nestálosti a moudrosti.

Na následujících stránkách budou ve formě jednoho složeného dobrodružství uvedeny legendy mnoha světových symbolických nositelů osudu průměrného člověka. První velké stadium, odloučení neboli odchod, bude zachyceno v první kapitole první části knihy. Kapitola je rozdělena do pěti dílčích oddílů:

1. „Dobrodružství volá“ neboli Známký hrdinského poslání;
2. „Nevyslyšené volání“ neboli Pošetilost úniku před bohem;
3. „Nadpřirozená pomoc“, nečekaná pomoc přicházející k tomu, kdo prožil právě dobrodružství;
4. „Překročení prvního prahu“;
5. „V břiše velryby“ neboli Přejchod do říše noci.

O fázích zkoušek a vítězství iniciace vypráví druhá kapitola v šesti dílčích oddílech:

1. „Cesta útrap“ neboli Nebezpečné aspekty bohů;
2. „Setkání s bohyní“ (*Magna Mater*) neboli Znovu získaná blaženost dětství;
3. „Žena jako svůdkyně“, Oidipovo prozření a muka;
4. „Smíření s otcem“;
5. „Apoteóza“;
6. „Nejvyšší dobrodiní“.

Návrat a nové začlenění do společnosti jsou nezbytné pro neustálou cirkulaci duchovní energie ve světě a z hlediska společnosti jsou ospravedlněním dlouhého pobytu mimo ni. Pro hrdinu to může být vůbec nejobtížnějším požadavkem. Podařilo-li se mu, jako v případě Buddhy, bezvýhradně proniknout k hlubokému míru úplné bdělosti, existuje nebezpečí, že hloubka tohoto prožitku zruší všechny vzpomínky, zájem a naděje spojované s trápením tohoto světa. Je také možné, že zvěstovat cestu k probuzení lidem pohlceným vlastními ekonomickými problémy se může zdát neřešitelným problémem. Jestliže se však hrdina nepodrobí všem iniciačním zkouškám a stejně jako Prométheus prostě skočí rovnýma nohama k cíli (pomocí násilí, rychlého plánu či díky štěstí) a uchvátí pro svět zamýšlené

dobrodiní, potom mohou nevyvážené síly reagovat tak prudce, že ho smetou zvenčí i zevnitř – hrdina je jako Prométheus ukřižován na skále vlastního zneuctěného podvědomí. Může nastat i třetí případ, kdy se hrdina bezpečně a záměrně vrátí zpět, ale setká se s takovým nepochopením a přehlížením ze strany těch, jimž chtěl pomoci, že se celá jeho životní dráha zhroutlí. Třetí kapitola uzavírá diskusi o těchto otázkách v šesti dílčích oddílech:

1. „Odmítání návratu“ neboli Popřený svět;
2. „Kouzelný útěk“ neboli Prométheův útěk;
3. „Záchrana zvenčí“;
4. „Překročení prahu návratu“ neboli Návrat do každodenního života;
5. „Pán obou světů“;
6. „Svoboda žít“ čili Podstata a funkce nejvyššího dobrodiní.

Toto kruhové schéma hrdinského dobrodružství se objevuje v negativní formě v příbězích o potopě, kde hrdina nepřichází k síle, ale naopak síla se proti němu zvedá a zase ustupuje. Příběhy o potopě se objevují ve všech koutech světa. Jsou nedílnou součástí archetypového mýtu o dějinách světa, a proto přísluší ke druhé části předkládané diskuse: „Kosmogonický cyklus“. Hrdina z příběhu o potopě je symbolem zárodečné vitality člověka přeživšího i největší vzdušný katastrof a hříchu.

Smíšený hrdina monomýtu je osobnost výjimečného nadání. Ve své společnosti bývá často uctíván, ale stejně často bývá neznámý a přehlížený. On i jeho svět trpí symbolickým nedostatkem. V pohádkách to může být nepatrný nedostatek ve smyslu postrádaného zlatého prstenu, kdežto v apokalyptických představách může každým okamžikem hrozit zhroucení celého fyzického i duševního světa, nebo je svět dokonce již v troskách.

Pohádkový hrdina obvykle dosahuje domáckého vítězství nepřesahujícího hranice vlastního mikrosvěta, mytický hrdina dosáhne historického vítězství v rámci makrokosmu. Jestliže pohádkový hrdina – nejmladší nebo opovrhovaný potomek, který si osvojí mimořádné schopnosti – zvítězí nad svými osobními utlačovateli, mytický hrdina přináší ze své dobrodružné pouti prostředky k ozdravení celé společnosti. Kmenoví nebo místní hrdinové, například Chuang-ti, Mojžíš nebo aztécký Tezcatlipoca, prokazují své dobrodiní konkrétnímu lidu; univerzální hrdinové – Muhammad, Ježíš, Gautama Buddha – přinášejí poselství celému světu.

D
3 zlaté
vlasy

At' už je hrdina směšný, nebo vznešený, řecký, nebo barbarský, křesťanský, nebo židovský, základní plán jeho cesty je až na nepatrné odchylky vždy stejný. Lidové pohádky představují hrdinský čin jako fyzickou akci a náboženské legendy hovoří o morálních skutcích, přesto se však v morfologii dobrodružství, v charakteru vystupujících postav a vybojovaných vítězství vyskytují jen překvapivě malé odchylky. Je-li v pohádce, legendě, rituálu nebo mýtu vynechán jeden nebo druhý základní prvek archetypálního modelu, musí být nevyhnutelně naznačen. Samotné vypuštění výmluvně hovoří o historii a patologii příkladu, jak ostatně zanedlouho uvidíme.

v
↑
Scen
 Druhá část knihy, nazvaná „Kosmogonický cyklus“, rozvíjí velkou vizi o stvoření a zničení světa, jež se odhaluje úspěšnému hrdinovi. První kapitola, *Emanace*, pojednává o tom, jak z prázdná povstávají tvary a podoby vesmíru. Druhá kapitola, *Zrození z panny*, je zamýšlením nad tvůrčími a vykupitelskými rolemi ženské síly, nejprve v kosmickém měřítku na příkladu matky vesmíru, posléze znovu v lidské rovině na příkladu matky hrdiny. Třetí kapitola, *Hrdinovy podoby*, sleduje běh legendární historie lidského rodu v jeho typických stadiích: hrdina se objevuje na scéně v různých podobách podle měnících se potřeb lidstva. Čtvrtá kapitola, *Konec světa*, vypráví o předpověděném konci, nejprve hrdiny a potom i světa.

Kosmogonický cyklus je zachycen v posvátných rukopisech všech světaďilů⁴⁰⁾ s udivující konzistencí. Hrdinskému dobrodružství to dává nový a zajímavý význam, neboť ve světle tohoto poznání se zdá, že nebezpečná cesta byla podniknuta nikoli kvůli dosažení, ale znovudosažení, nikoli kvůli objevu, ale znovuoobjevení. Ukazuje se, že božské schopnosti, jež hrdina hledá a po překonání mnohých úskalí nachází, měl po celou tu dobu ve svém srdci. On je „královským synem“, který zjistil, kým je, a proto vyzkoušel a použil svou skutečnou sílu – „Boží syn“, jenž se naučil znát, co tento titul obnáší. Z tohoto hlediska je hrdina symbolem božské kreativity a představy o spasení, jež se skrývá v každém z nás a čeká, až ji poznáme a uvedeme v život.

„Neboť Jeden, který se stal mnohým, zůstává Jedním nerozděleným, ale každá část obsahuje Krista,“ čteme v rukopisu svatého Šimona mladšího (949–1022 n. l.) „Viděl jsem Ho ve svém domě,“ pokračuje světec.

„Nečekaně se zjevil mezi všemi obyčejnými věcmi a nevýslovně se mnou splynul v jednotě. Spojil se se mnou jako oheň se železem, jako

světlo se sklem. Učinil mne podobným ohni a světlu. Stal jsem se tím, co jsem dříve viděl a spatřil v dáli. Nevím, jak vám přiblížit ten zázrak. [...] Svou podstatou jsem člověk, z milosti boží jsem bůh.⁴¹⁾

Srovnatelná představa je popsána v apokryfním Evangelii Evině.

„Stál jsem na vysoké hoře a spatřil obrovského muže a jiného jako trpaslíka; slyšel jsem hlas podobající se hromu, jenž se přibližoval; on ke mně promluvil a takto hovořil: Já jsem ty a ty jsi já; a kamkoli kráčíš, tam kráčím i já. Jsem rozprášen všude, kdykoli nabíráš, nabíráš mě; a nabíraje mě, nabíráš i sebe.“⁴²⁾

Tato dvojice – hrdina a jeho nejvyšší bůh, hledač a hledaný – je proto chápána jako vnější a vnitřní strana jediného a v sobě se zrcadlícího tajemství, jež je totožné s tajemstvím viditelného světa. Velikost činu významného hrdiny spočívá v poznání jednoty v mnohosti a ve zvěstování této skutečnosti.